

Otázka: Spravedlnost

Předmět: Filozofie

Přidal(a): Martin Matura

Pojmová objasnění

- spravedlnost = Dikaiosyné; schopnost morálně dobrého jednání
- spravedlnost má etický (jako ctnost, s Kantem – normativní povinná idea) a právní význam (vůdčí idea, na níž by měly být orientovány všechny zákony a právní normy)
- spravedlnost = jeden ze základních pojmů pro dobré uspořádání lidských vztahů, regulativní idea pro uspořádání společnosti a zejména práva
- podle Aristotela je nejdůležitější z ctností, protože se vztahuje ke druhému a nazývá se také dobro pro druhé

Ize ji charakterizovat několika principy:

- Rovné zacházení se všemi – spravedlnost jako rovnost před zákonem
- Přiměřené tresty a odměny – retributivní spravedlnost
- Spravedlivé rozdělování požitků i břemen – distributivní spravedlnost
- Rozhodovat stejné případy stejně a nestejně odlišně – procesní spravedlnost
- nejstarší je patrně představa spravedlnosti **retributivní** čili opravné: zločin je třeba přiměřeně potrestat, dluh splatit a škodu napravit
- týká se tedy především vztahů mezi jednotlivými lidmi, případně skupinami, z nichž jedna vznáší proti druhé žalobu, protože se cítí být poškozena
- retributivní spravedlnost vyžaduje, aby pokud se obvinění prokáže, byl viník přiměřeně potrestán, případně aby poškozená strana dostala náhradu a satisfakci
- požadavek **distributivní** spravedlnosti nastupuje tam, kde se mezi několik subjektů rozdělují požitky a břemena: při dělení dědictví nebo kořisti, při rozdělování daní a podobně
- podle Platóna je spravedlnost harmonií duše, polis, kosmu
- u Aristotela je to ctnost, spravedlnost může být rozdílejší a opravná; podle Aristotela je

spravedlnost vymezována jako „každému, co mu náleží“ (podle zásluh)

Tradiční, klasické a moderní pojetí spravedlnosti

Platón

- pojednává především v Ústavě, odmítá protiklad přirozenosti a konvence, konveční spravedlnost je sama založena v lidské přirozenosti, odmítá protiklad spravedlnosti a osobního prospěchu, život ve shodě se spravedlností je sám životem nejšťastnějším, existují objektivní dobré důvody pro spravedlivý život
- spravedlnost je harmonickým stavem mezi třemi základními společenskými stavy- výdělečným, vojenským, vládnoucím; a těmto odpovídají na individuální rovině tři aspekty lidské osoby (duše)- rozum, vznětlivost a žádostivost (rozum vládne, vznětlivost pomáhá svým vlastnostmi jako sebeovládání a silná vůle, a žádostivost je těmito dvěma vlastnostmi usměrňována->duševní zdraví) ; spravedlnost neexistuje v čase ani v prostoru- jako idea je dokonalým vzorem, který je nedokonale napodobován; jednotlivé dobré a spravedlivé věci poznáváme prostřednictvím smyslů, k dobru a spravedlnosti se můžeme přiblížit jen pomocí rozumu

Aristotelés

- to, co spojuje etiku a politiku je pojem spravedlnosti. „*Ta etika*“ a „*ta politika*“ jsou dva aspekty jednoho a téhož jednání, které je reflektováno v prvním případě více z hlediska individua samého a v druhém případě více z hlediska individua začleněného mezi ostatní individua. Ctnost člověka (ARETÉ – výtečnost, výbornost, dokonalost, zdatnost) je fungovat dobře jako člověk. Fungovat dobře jako člověk v polis (v městském státě) znamená být úspěšným občanem. Být úspěšným občanem znamená přesvědčovat na shromážděních a u soudů. Pro dosažení tohoto úspěchu je nutné řídit se vládnoucí konvencí o tom, co je spravedlivé, správné a vhodné. Z tohoto důvodu je třeba studovat vládnoucí morálku a učit se jí akceptovat, a dále je třeba učit se, jak úspěšně zapůsobit na posluchače. Předpokladem výuky této dovednosti je, že neexistuje žádné kritérium ctnosti jako takové, odděleně od úspěchu, a dále že neexistuje žádné kritérium spravedlnosti jako takové odděleně od vládnoucí konvence jednotlivé polis.

Tomáš Akvinský

- stejně jako u Aristotela, tak u Tomáše je spravedlnost jednou ze čtyř základních ctností

Novověk

- úzký vztah mezi etikou a politikou ztrácí. U Machiavelliho se politika odděluje od etiky. Namísto ideje spravedlnosti nastupuje princip násilí v boji o moc. Ve státních záležitostech dostává politická racionalita bezpodmínečnou přednost před občanskou morálkou a svobodou jednotlivce. Moralita je zatlačena do privátní sféry, která je bez politického významu.

Immanuel Kant

- mimo-morální formu politického jednání pak podrobil ostré kritice ve
- spise „O věčném míru“ a postavil „pravou politiku“ znovu zpět na moralitu. Politika založená na principu demokracie je vázána na základní morální hodnoty a podléhá proto morálnímu požadavku ospravedlnit své cíle nejen ve vztahu k vlastní politické účinnosti, nýbrž i ve vztahu k humanitě.
- spravedlnost jako normativní povinnující idea
- Ukázalo se, že praktická politická teorie se nemůže obejít bez etických premis, protože
- nárok morálních norem není omezen na privátní sféru jednání, nýbrž je závazný i pro veřejné procesy. Morální kompetence je vyžadována také a právě od toho, kdo se z titulu svého povolání musí starat o státní a sociální záležitosti. Etika je tudíž základní vědou, na jejichž výsledcích staví politická filosofie.

Moderní pojetí (John Rawls):

- spravedlnost je vlastností institucí
- sociální s.- slouží k udržení společnosti, je vrstvená, jedná se především o přerozdělování
- zákonná s.- zákony musí platit pro všechny stejně
- směnná s.- je na úrovni jedinců, je mnohem jednodušší ji uskutečnit než ve vztahu jedinec-stát
- distributivní s.-vztah jedince a společnosti, obecné dobro je vyšší než dobro jedince, armáda má spravedlivě chránit každého občana státu, ale je velmi těžké určovat míru

distributivní spravedlnosti, buď- egalitární- rovnost, všem dává stejně; nebo-aristotelská- různým různě, podle zásluh

Teorie spravedlnosti

- teorií spravedlnosti se chápe distributivní spravedlnost (rozděluje)
- Rawls stanovuje principy spravedlnosti (=každý s nimi může souhlasit a společnost podle nich může žít!)
- tyto principy odhaluje pomocí experimentu:
- zkoumá, jak věci vypadají před tím, než existují zákony (stát bez státu = bez zákonů)
- tento stav označuje za primární a vyznačuje se závojem nevědění
- v přirozeném stavu nikdo neví kdo je, nezná své sociální postavení, své poslání, vyhlídky, nadání, aby nebyl ovlivňován ve svém rozhodování (nestrannost, objektivita,...)
- v tento okamžik může rozhodovat spravedlivě - všichni budou volit takové možnosti (principy spravedlnosti), které budou spravedlivé pro všechny i pro ty nejznevýhodněnější (budu přemýšlet, co když jsem handicapovaný? Co když jsem chudý? Musím chtít takové zákony, které by pro mě byly výhodné za všech těchto možných podmínek)
- je to hypotéza, že pokud člověk neví jaký život bude mít a jak se narodí, bude volit opatrněji

Principy:

- Rovné svobody - co největší míra svobod, která neohrožuje svobodu druhých
- Diference (rozdílnosti či sociální princip) - úřady jsou otevřeny všem a nikomu nesmí být bráněno v zastávání funkcí. Sociální a hospodářské nerovnosti jsou uspořádány tak, aby zvýhodňovaly ty nejvíce znevýhodněné.
- Rawls formuloval co to znamená spravedlivá společnost s ohledem k institucím a zapojejí právě normativnost
- na jeho myšlenky reagují další liberálnější autoři tzv. libertariáni (např. R. Nozick)

Rovnost a nerovnost

- *Rovnost* – princip všem stejně
- *Nerovnost*
- *buďto*: nerovnoměrné rozdělování, které není založené na nějakém všeobecném principu (např. korupce; vyvolená společenská třída)
- *anebo*: každému podle zásluh

Spravedlnost a zákon

- není to totéž, ale jedno není bez druhého
- kodifikace práva je závazná
- pokud se právo neřídí spravedlností, vznikají totalitní systémy, není legitimní
- spravedlnost spojuje etiku a politiku
- právní pozitivismus = právo je to, co je jako právo kladeno, nemusí být ničím ospravedlněno

Spravedlnost celá a částečná, rozdělující a opravná

- celá – spravedlnost jako ctnost
- částečná – řeší se různé formy spravedlnosti (řeší se pojem rovnosti – mezi společnostmi a občanem (distributivní), mezi lidmi (vyrovnávací – rovnost před zákonem)
- rozdělující – přiměřené rozdělování nedostačujících statků a sociálních privilegií v rámci určité skupiny
- opravná (vyrovnávající) – schopnost přiměřeně oplácet

Moderní formalizace

- není důležité, jak jsou statky rozdělovány, ale fakt, že jsou rozdělovány; smlouvy musejí být plněny (Hobbes tímto umrtvil celou diskuzi o distributivní spravedlnosti)

Institucionalizace a proceduralizace

- důležitá je správná procedura k sestavování zákonů (zákon nemůže být platný, pokud nebude schválen parlamentem, senátem, prezidentem)
- role institucí při vydávání zákonů (ministerstva, parlament, odbory)

Problém přerozdělování

spravedlnost postavena na představě směny (Platón – spravedlnost rozdělení moci v polis; Aristoteles – rozdělující a vyrovnávací; Rawls -2 principy: systém svobody; zvýhodnění znevýhodněných).